

СТУДЕНТСТВО ЯК РУШІЙНА СИЛА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Жуковська А.О.

Буковинський державний медичний університет

Актуальним предметом політологічних досліджень є трансформаційні процеси у постсоціалістичних країнах. Особливий інтерес науковців привертають дослідження, присвячені проблемі громадянського суспільства. У статті автор визначає студентську молодь як окремий інститут громадянського суспільства, здатний здійснювати вплив на перебіг суспільно-політичних змін. Розглянуто характерні риси студентства як специфічної спільноти, обґрунтовано його спроможність чинити тиск на органи влади через досягнення соціальної суб'єктності. Розкрито головні форми конвенційної та неконвенційної участі студентської молоді, її громадсько-політичної активності.

Ключові слова: громадянське суспільство, трансформаційні процеси, студентська молодь, молодіжні рухи, студентське самоврядування.

Постановка проблеми. Розвиток демократичного політичного режиму, ринкової економіки і громадянського суспільства є пріоритетним напрямком трансформаційних процесів в Україні та постсоціалістичних суспільствах Центрально-Східної Європи. Подальший демократичний розвиток потребує утвердження громадянського суспільства як невід'ємної умови незворотності політичної трансформації. Якщо категорії «демократія» і «ринкова економіка» є вже досить усталеними у політичному та науковому дискурсах, то концепт «громадянського суспільства» й досі залишається мало розвиненим.

Значну роль у суспільно-політичному житті відіграє студентська молодь з власними інтересами, пріоритетами і цінностями. Українська держава переживає період глибоких перетворень у всіх сферах свого буття. У реалізації завдань трансформації політичної системи та утвердження режиму консолідованої демократії виняткова роль належить інститутам громадянського суспільства, у тому числі молоді. Політична та громадська участь студентської молоді набуває нової актуальності у зв'язку з формуванням їх свідомості в умовах соціальних, політичних та економічних перетворень, відходу від патерналістських устремлінь держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі громадянського суспільства присвячені праці Е. Арато, Дж. Беярта, П. Вілетса, А. Колодій, С. Рябова. У них представлено концепцію трансформації, демократизації та консолідації демократичного режиму під впливом інститутів громадянського суспільства. Діяльнісний аспект громадянського суспільства у трансформаційний період висвітлено у наукових працях Т. Бурджуєва, М. Жечевої, Д. Лавверн, І. Мавродієвої. Питання формування та реалізації молодіжної політики, студентських об'єднань і участі молоді в суспільно-політичних процесах висвітлено у напрацюваннях вчених М. Головатого, В. Куліка, М. Пірен. Категорія участь як головний вид соціальної активності, що формує погляди та пріоритети, безперервно змінюється під впливом як внутрішніх чинників, так і зовнішніх, розроблена західними вченими С. Вербою, Г. Алмондом, Р. Далем, Р. Кловардом.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на значну кількість науково-філософський напрацювань у сфері досліджень громадянського суспільства і його складових елементів, існує певна теоретико-методологічна невизначеність, відсутня домінуюча парадигма досліджуваного феномену і доктринальна неузгодженість щодо структурно-функціональних проявів громадянського суспільства. Зокрема, проблема студентської моло-

ді як одного з потужних інститутів громадянського суспільства залишається малодослідженою.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення місця й ролі студентства у суспільстві, обґрунтування його соціально-політичної суб'єктності.

Виклад основного матеріалу. Хоча громадянське суспільство є полісемантичним явищем, для нього характерні загальні принципи і онтологічні критерії. Більшість теоретиків під громадянським суспільством розуміють особливу, окрему від держави й ринку сферу добровільної суспільної активності, яка, однак, є не їх протилежністю, а своєрідним доповненням. Його зміст – це самоорганізація і участь громадян, їх асоціацій в обговоренні та вирішенні суспільних проблем, їх добровільна активність, результатом якої є, зокрема, тиск на державні органи. Під громадянським суспільством також розуміється певний якісний стан суспільства, який набув самостійності й відчуття сили у відносинах з владними структурами, здатність впливати на органи держави і визначати зміст їх діяльності. Інституціоналізоване громадянське суспільство представляє собою розгалужену, багатоаспектну мережу різноманітних форм асоціативного життя, волевиявлення й формування громадської думки, забезпечених певною інфраструктурою й автономних стосовно держави.

Очевидно, що найбільш мобільною частиною суспільства є молодь. Саме молоді люди здатні досить швидко реагувати на зміни в суспільно-політичному житті держави і, разом з цим, проектувати власними діями завдання державної політики. Вони виконують чимало соціальних ролей, долучаються до різних соціальних інституцій, які надають їм змогу проявити себе та реалізувати особисті ідеї, бажання, потреби. По-перше, тому, що молодь є найбільш рухливою та динамічною верствою суспільства. По-друге, молодь займає досить високу питому вагу в сукупному населенні країни. По-третє, це – соціальна група, яка сильніше відчуває та реагує на невідповідність між декларативністю пануючих у суспільстві прав і реальними можливостями їх забезпечення.

Студентська молодь – це суспільна диференційована соціально-демографічна спільнота, якій притаманні специфічні фізіологічні, психологічні, пізнавальні, культурно-освітні тощо властивості, що характеризують її біосоціальне дозрівання як здійснення самовиразу її внутрішніх сутнісних сил і соціальних якостей [4, с. 33].

Студентство є специфічною спільнотою, оскільки його суттєві характеристики і риси, на відміну від представників старших поколінь і вікових груп, знаходяться у стані формування і становлення. Про-

явом головної соціальної якості студентської молоді є міра досягнення нею соціальної суб'єктності, ступінь засвоєння суспільних відносин та інноваційної діяльності. Однак студентство відіграє неоднакову роль у процесі розвитку суспільства. Це зумовлено гетерогенним характером цієї спільноти, у складі якої можна виділити ряд внутрішніх гомогенних груп, які об'єктивно займають у структурі суспільства відмінне положення, відрізняються широтою і змістом сфер діяльності, специфікою духовного світу [6, с. 3]. Тому, досліджуючи студентство як активний соціальний інститут, варто враховувати форми його життєдіяльності, зміст групової свідомості, а також діяльність соціальних інститутів, що здійснюють контроль і управління, визначають запити, потреби та інтереси у молодіжному середовищі.

Як інститут громадянського суспільства студентство виступає соціальним акумулятором трансформаційних змін. Будучи носієм величезного інтелектуального потенціалу, особливих здібностей до творчості (підвищені чуттєвість, сприйняття, образність мислення), молодь – прискорювач упровадження у практику нових ідей, ініціатив, нових форм життя, бо за природою вона противник консерватизму і застою [2, с. 8]. Громадсько-політична активність молоді може бути як конструктивно-реформаційною, так і деструктивною. Суспільство і держава впливають на формування свідомості студентської молоді через виховання її громадських позицій, засвоєння елементів політичної культури, що обумовлює суб'єктно-об'єктні відносини, які згодом визначають взаємовідносини у політиці, що необхідно для укріплення суспільства й держави. У свою чергу, активність студентської молоді сприяє високому рівню політичної соціалізації, що здійснюється в рамках державної молодіжної політики [1, с. 3].

Проблему студентства як рушійного елементу та ядро розвитку громадянського суспільства адекватно розкриває структурно-функціональний підхід до досліджуваної теми. Даний підхід дозволяє не тільки найбільш точно визначити місце студентства у суспільстві, але й розкрити соціальну сутність даної групи, найповніше описати її функції у процесі соціального відтворення, тим самим здійснюючи внесок у системні уявлення про суспільство як самовідтворюючу реальність. Він полягає у розумінні студентства як цілісної мережі відносин, сукупності форм, схем, способів взаємодії людей.

Студентство може бути розглянуто як велика соціальна група, яка є базисом для формування, структурування, дозрівання сильноресурсних (у тому числі у межах культурного і символічного капіталу) соціальних груп, здатних своїми діями впливати на суспільство, створювати умови для процесу самовідтворення. Л. Сокурянська визначає студентство як «соціокультурну спільноту, що опановує та присвоює соціальну суб'єктність у когнітивній, професійній, громадсько-політичній, моральній та інших сферах життєдіяльності історично конкретного суспільства завдяки інтеріоризації ціннісно-нормативної системи даного суспільства в цілому, а також такого соціального інституту як вища школа, і продукуванню нових аксіофеноменів, що знаходять своє відображення в їх символічному і предметному полі» [8, с. 288]. Дане визначення сповна розкриває соціокультурні детермінанти студентської молоді як соціального інституту. Однак ще зазначимо характерні статусні риси студентства як самостійного суб'єкту суспільних відносин та актора громадянського суспільства. Ними є: соціальна мобільність і соціальна активність, схильність до інновацій, висока адаптивні можливості, загострена потреба у са-

моідентифікації та самореалізації, високий рівень особистісних домагань.

Дослідження студентства як рушійної сили громадянського суспільства через призму його соціально-політичної активності здійснюється й у рамках психодинамічного підходу. Його зміст полягає у тому, що соціальна активність є наслідком неможливості вирішення внутрішнього конфлікту особистості у рамках традиційних соціальних інститутів, перш за все сім'ї, освіти і церкви. Для представників молодіжної соціально-демографічної групи, у силу їх вікових особливостей, цей внутрішній конфлікт перетворюється у конфлікт ідентичності та засвоєння соціальних ролей, конфлікт інтимності та ізоляції.

З позицій обраної проблематики студентство виступає не тільки показником суспільної думки молоді, але й резервом суспільного розвитку. По суті воно є тим соціальним прошарком, який з готовністю використовує й водночас піддає випробуванню різні соціальні й культурні моделі розвитку. Тобто, студентська молодь є як суб'єктом соціальних змін, так і їх ефективним індикатором.

Основними характеристиками соціальної суб'єктності студентства є освіченість, впевненість у собі, творчий підхід, професіоналізм, ініціативність, самоорганізація. Важливим показником є теоретична і практична готовність до самореалізації, а також адаптивно-інноваційний потенціал особистості, який є «її готовністю і здатністю перебудувати свою свідомість, у тому числі й ціннісні феномени, у відповідності до змін соціокультурних умов» [8, с. 150]. Фундаментом соціальної активності молоді є її соціальна суб'єктність, яка досягається через діяльність групового молодіжного суб'єкта, завдяки чому забезпечується наступність поколінь. На практиці це проявляється у можливості випробувати ті чи інші поведінкові, ситуаційні, суспільні практики у більш яскравій, ігровій, радикальній формі. Студентська соціальна активність є, певною мірою, включеним навчанням соціальним навичкам, де важливо не те, що ти робиш, а те, як робиш і яку відповідальність несеш за свої дії [9, с. 71].

Будучи найменш консервативною за своїми ціннісними орієнтаціями верствою населення, молодь найбільш чутливо реагує на соціальні зміни, виступає своєрідним «барометром» соціально-економічного та політичного стану суспільства. Можна з повним правом назвати молодь, особливо студентство, «соціальним нервом суспільства» [6, с. 4]. Вона відіграє дедалі більшу роль у суспільно-політичних перетвореннях, що відбуваються в державі, активно підтримує політичний курс на здійснення демократичних реформ, бере участь у розбудові демократичного суспільства. Саме студентська молодь часто ініціює соціально-економічні, політичні і духовні зрушення, адекватні викликам часу. Тому дослідження саме її політичної активності та культури становить практичний інтерес.

Студентство як рушійна сила громадянського суспільства та його кадровий ресурс прагне сформувати найбільш затребувані для поточного моменту соціальні та професійні компетенції. У ньому закладений діяльнісний потенціал, здатний конвертуватися у соціальний капітал. Студентська активність може здійснюватися у різних формах діяльності, як то участь у навчальному процесі, гуртках, виборах, референдумах, профспілкових організаціях, партіях, органах місцевого самоврядування, різних громадських ініціативах, а також у заходах, що мають конфліктну природу: масових виступах протестного характеру, участі в революційних рухах.

Розвиток суспільства великою мірою залежить від моральних якостей та установок молодого покоління, його професійної та громадянської зрілості. Студентське самоврядування є формою самоорганізації, яка сприяє виробленню відповідних цінностей та орієнтацій, накопиченню позитивного соціального досвіду. Участь студента у складі групового соціального актора залежить також від рівня інституціоналізації. Партиципація може бути на рівні як тимчасової, ситуативної, каузальної групи, так в умовах ієрархічної спільноти з чіткою системою адміністрування.

Студентське самоврядування спрямоване на досягнення суспільно значимих результатів, оскільки участь в управлінні навчальним закладом орієнтує студентів на постійне вирішення питань, які стосуються самовиховання, прояву ініціативи, активності, креативного підходу до діяльності, цілеспрямованості, законслухняної поведінки, високої працездатності та самостійності [7, с. 98]. Громадська активність студентства як атрибутівна риса суб'єкта громадянського суспільства формується через гуманітарне навчання, виховну роботу з формування активної життєвої позиції, високих морально-етичних якостей та підвищення загальної культури.

Громадська активність є категорією діяльнісною, яка виникає на основі та сприяє подальшому розвитку громадянської свідомості. Прикладом такої активності може бути визначення інтересів і потреб конкретної соціальної групи, обстоювання цих інтересів, участь у підготовці та прийнятті рішень на різних рівнях влади, моніторинг та контроль рішень, а також, за допомогою різних механізмів впливу громадянського суспільства на органи влади, управління окремими елементами суспільного життя, особливо на рівні місцевого самоврядування.

Однією з форм громадської участі студентства є молодіжні студентські рухи і організації. Вони виникають у процесі економічного і суспільно-політичного розвитку держави, відображаючи, певною мірою, її соціокультурну, історичну, демографічну, політичну специфіку.

Молодіжний рух – це масова організована соціально-політична активність, спрямована на реалізацію як специфічних вимог і цілей молодого покоління, так і цілей інших соціальних груп, об'єднані інтереси яких відповідають інтересам молоді [2, с. 9]. Вони виступають у якості суб'єктів соціальної політики, які представляють інтереси різних молодіжних груп, і, тим самим, сприяють посиленню ролі молодіжних ініціатив та розвитку інших інститутів громадянського суспільства.

О. Корнієвський і В. Якушик визначають молодіжні громадські як «певні молодіжні громадські

сили, котрі: а) тією чи іншою мірою усвідомлюють свою специфічність, особливість своїх власних інтересів і свого місця та ролі в суспільстві; б) здійснюють певну громадську значущу (проте не таку, що обов'язково позитивно оцінюється більшістю суспільства) діяльність, спрямовану на реалізацію цих інтересів і утвердження своєї специфічності і власної ролі в суспільстві; мають чіткі внутрішні організаційні структури» [5, с. 11]. Відповідно до загальних соціальних функцій, які виконують ці організації, дослідник О. Бень пропонує розділити їх на п'ять груп, які: 1) займаються вихованням молоді; 2) допомагають вирішувати соціальні питання; 3) функціонують у сфері культури; 4) є частиною політичної системи суспільства; 5) діють в економічній сфері [3, с. 343].

Студентська громада є осередком взаємодії, спілкування і солідарності. Вона власне є наймобільнішим та найоперативнішим середовищем публічного життя і колективного вирішення проблем. Студентство є тим інститутом громадянського суспільства, який найбільше має бажання та здатність усвідомлювати, артикулювати і відстоювати свої інтереси. Йому притаманне негативне ставлення до порушення демократичних норм, законів, моральних принципів. Саме студентство як рушій громадянського суспільства найчастіше ініціює соціальні, економічні, політичні й духовні зрушення, адекватні викликам часу.

Висновки і пропозиції. Однією з головних умов демократичного політичного режиму є ефективне функціонування громадського суспільства. Студентська молодь є потужним людським ресурсом та рушійною силою суспільства. Глобалізаційні процеси сучасності зумовлюють нагальну необхідність розвитку та розкриття духовного, інтелектуального, професійного потенціалу молодих людей з огляду на розбудову демократичного суспільства. Підтримка молодих людей, їхнє залучення до творчої, активної участі в житті суспільства – це інвестиції у розвиток стратегічних ресурсів держави, оскільки саме молоде покоління виконує такі важливі соціальні функції, як: успадкування і підвищення досягнутого рівня розвитку суспільства й держави та соціального відтворення, відповідаючи за збереження та спадкоємність розвитку суспільства.

Вирішальним чинником досягнення нового стану політико-правового середовища громадянського суспільства повинно стати безпосереднє залучення громадських молодіжних об'єднань, рухів та їх найактивніших представників – студентства до реформування системи державної влади, її оновлення через чинні механізми суспільно-корисних громадських ініціатив.

Список літератури:

1. Баснін О. С. Політична активність студентства у контексті трансформації суспільних відносин в Україні: автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.02 / Олександр Сергійович Баснін. – К., 2010. – 18 с.
2. Безклетний С. Політична участь молоді та студентів як предмет політичного аналізу / С. Безклетний // ВІСНИК НТУУ «КІП». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2007. – № 3. – С. 7-13
3. Бень О. Т. Молодіжні громадські організації: концептуалізація поняття, функції, класифікація / О. Т. Бень // Вісник Львівського національного університету імені І. Я. Франка: Серія: соціологія. – 2008. – Вип. 2. – С. 338-345.
4. Дроздова М. Динаміка політичної свідомості студентів у процесі виборчої кампанії 2004 р. / М. Дроздова // Соціальна психологія. – 2005. – № 4(12). – С. 32-43.
5. Корнієвський О. А. Молодіжний рух та політичні об'єднання в сучасній Україні: [монографія] / О. А. Корнієвський, В. М. Якушик. – К.: Київське братство, 1997. – 248 с.
6. Кругляк І. С. Динаміка рівня політичної активності студентської молоді регіону в 2004-2009 роках: [конкурсна робота] / І. С. Кругляк. – Полтава, 2009. – 38 с.
7. Саенко Л. А. Студенческое самоуправление в развитии гражданской активности учащихся / Л. А. Саенко // Политический журнал научных публикаций «Дискуссия». 2014. – № 6(47). – С. 96-104.
8. Сокурская Л. Г. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода / Л. Г. Сокурская. – Харьков: Изд-во Харьк. нац. ун- та им. В. Н. Каразина, 2006. – 576 с.
9. Тихонов В. Г. Социально-политическая активность молодежи: методологические проблемы социологического исследования / В. Г. Тихонов // Теория и практика общественного развития. 2011. – № 7. – С. 71-73.

Жуковская А.А.

Буковинский государственный медицинский университет

СТУДЕНЧЕСТВО КАК ДВИЖУЩАЯ СИЛА ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА (ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ)

Аннотация

Актуальным предметом политологических исследований являются трансформационные процессы в постсоциалистических странах. Особенный интерес ученых привлекают исследования, посвященные проблеме гражданского общества. В статье автор определяет студенческую молодежь как отдельный институт гражданского общества, способный влиять на ход общественно-политических изменений. Рассмотрены характерные черты студенчества как специфической общности, обоснована его состоятельность оказывать давление на органы власти через достижение социальной субъектности. Раскрыты основные формы конвенционального и неконвенционального участия студенческой молодежи, ее общественно-политической активности.

Ключевые слова: гражданское общество, трансформационные процессы, студенческая молодежь, молодежные движения, студенческое самоуправление.

Zhukovska A.O.

Bukovinian State Medical University

STUDENTS AS DRIVING FORCE OF CIVIL SOCIETY (THEORETICAL ASPECT)

Summary

Topical subject of Political Science research is the transformation processes in postsocialist states. Particular interest of scholars is attracted to research on the issue of civil society. The author defines the students as an individual institution of civil society, which is able to influence the course of social and political changes. The characteristic features of the students as a specific community are reviewed, there are proved their viability to put pressure on the authorities through the achievement of social subjectivity. General forms of conventional and nonconventional participation of students, their socio-political activity are revealed.

Keywords: civil society, transformation processes, students, youth movements, student government.

УДК 321.7

ФОНДИ РОЗВИТКУ ГРОМАД – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА В ПРОЦЕСІ РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Полковнікова О.О., Шпак Д.О.

Миколаївська філія

Київського національного університету культури і мистецтв

У статті подані характеристики фондів розвитку громад як окремого виду громадських організацій, основні проблеми в діяльності українських фондів й визначено роль та місце у процесі розбудови громадянського суспільства в Україні, із урахуванням національних особливостей їх становлення й розвитку.

Ключові слова: фонди розвитку громад, громадські організації, громадянське суспільство, філантропія.

Постановка проблеми. Поняття «громадянське суспільство» – одне з ключових понять сучасної політології. Актуальність теоретичних і практичних аспектів цього поняття обумовлена очевидним підвищенням ролі пересічних громадян і їх добровільних об'єднань в усіх сферах життєдіяльності людського суспільства – економічної, політичної, соціальної, духовної. Вже декілька останніх років проблеми громадянського суспільства, що відносяться до взаємозв'язку особистості, соціальних груп, громадських формувань та держави знаходяться в центрі уваги українських науковців, журналістів та політиків. І це зрозуміло, оскільки формування громадянського суспільства пов'язано з розвитком демократії, ринкової економіки та становленням правової держави. Розбудова громадянського суспільства є актуальною проблемою для України і на теперішній час, – діяльність

нашої держави спрямована на побудову демократії, а, як відомо, без громадянського суспільства жодна держава не може бути названа демократичною.

Фонди розвитку громад є порівняно новим явищем для українського суспільства, важливою складовою демократії. Їх роль в процесі становлення та розвитку громадянського суспільства важко переоцінити. Адже неурядові організації сьогодні стали універсальними посередниками між державою та суспільством, вони мають ширший спектр соціальних інтересів і краще розуміють природу окремих суспільних проблем та шляхи їх подолання. Окрім того, можливості органів місцевого самоврядування залучати додаткові кошти через створення різноманітних позабюджетних фондів, з відомих причин, останнім часом зазнали істотних обмежень [1]. А через фонди територіальних громад члени громади визначають соціальні й культурні проблеми